

*Čerešničky, čerešničky, čerešně,
vy ste sa ně rozsypaly na cestě.
Kdo vás najde, ten vás posbírá,
ja som mala včera večír frajira.*

*Bol to frajír malovaný ak rúža,
teho bych si vyvolila za muža.
Ani bych mu robit nedala,
enom ako rúžu bych ho chovala.*

*Ako rúžu, ako rúžu červenú,
já bych bola jeho ženú milenú,
ja bych bola jeho lalija,
a on moja rúža, rúža červená.*

*A keď bych ho, a keď bych ho dostala,
potom by som sa mu pekně vysmála,
robit bude a ja tancovat,
šak si vje děvčátko chlapca vychovat.*

(Moravská z Kopanic,
ze zpěvníku Já písnička I, 1994)

Čerešničky, čerešničky, čerešně

Slova známé lidové písně z Moravy nás
přivádí do počátku léta, kdy zrají třešně,

Dívka se přirovnává k lilii.

Lidová píseň z Kopanic mluví o třešních, snad to mohly být plané třešně ptačí.

naše první ovoce. Děvče pokračuje v písni
po třešních i dalšími rostlinami. Jsou to
růže a lilie, tady jako protiklady mužského
a ženského prvku. V písni dochází k obrá-
cení jejich postavení s vý-
vojem vztahu. Opět jsou to
tedy kulturní rostliny, které
provázejí život člověka,
stojí na počátku naváza-
ného vztahu mezi mužem
a ženou – i v průběhu
celého života hrají svou roli.

V červnovém Zpravodaji
se opět po čase vracíme
k rybíz, a to zkušenostmi
ze zahrady patrimoniálních
rostlin Alenor. Popisy, které
choroby mohou rybíz za-
sáhnout a jak se s nimi na
domácí zahradě vyrovnat,
poslouží začínajícím i zku-
šeným pěstitelům.

Zapomenutou rostlinou je
koukol rolní, který byl sice
plevelem, avšak kupodivu
s vlastnostmi kulturní rost-
liny. Podíváme se, jak se
kdysi udržoval na polích
a jakým způsobem se poz-
ději podařilo odstranit jeho

semeno z osiva obilí. Z archivu časopisu
Bio a pokladnice lidové slovesnosti si pak
koukol připomeneme jako celoročního
průvodce člověka i ve verších.

Domácím semenářům přinášíme hes-
lovité poznámky a doporučení, které práce
při získávání osiva na počátku léta
konáme a na co je dobré dbát při seme-
naření u vybraných druhů plodin.

**Dobré zdraví přeje
Petr Dostálek
FOTO – archiv Gengelu**

Obsah 3/2021

Čerešničky, čerešničky, čerešně . . .	1
Jak omezovat nemoci rybízů . . .	2–4
O koukolu jako kulturní rostlině	5–7
Není role bez koukole	8–9
Byl rozsévatelem i praotec Čech? .	10
Letní práce v osivaření doma na zahradě	11–13
Babka kořenářka	14

JAK OMEZOVAT NEMOCI RYBÍZŮ

Pascal & Jitka Kisslingovi

Když se poprvé objevily červené puchýře na listech „naší drahé“ sbírky, byl to šok. Přítel ovocnář nám pak dal ránu z milosti: „*Vždyť máte monokulturu rybízů! Není divu, že se objevují nemoci!*“ Pro ekopěstitele, slovo „monokultura“ zní jako přísný rozsudek... Vůbec první zásada, abyste si uchovali víceméně zdravý porost rybízů, je připustit, že dobré úmysly a péče nezabrání nemocem a škůdcům. „*I světec a jeho pes onemocní mohou.*“

U ovocných plodin jsou nezdary všeho druhu rozsáhlým světem, naplňují disertace, knihy a atlasy, zaměstnávají celé výzkumné skupiny. Jako přehled nemocí a škůdců doporučujeme, kromě dříve opakovaně uváděného Blatného & kol., české zdroje uvedené v literatuře na konci článku. Pro soukromé pěstitele tady uvádíme jen nemoci, které se mohou v sadu šířit a zdají se nám (podle naší omezené zkušenosti) nejnebezpečnější, včetně základních postupů ochrany bez chemických postřiků.

*

Pupenové hálky (zduření pupenů)

Začínáme tímto parazitismem, protože se objevuje jako první v sezóně. Téměř mikroskopický roztoč, specialista rodu *Ribes* (včetně černého rybízu a angreštu) klade vajíčka do pupenů. Napadené pupeny neraší, duří, pak usychají a potomstvo migruje do dalších pupenů. Pokud se to zanedbá, většina pupenů jedné větve může být ztracená. Často je zasažený apikální pupen, což zablokuje růst větve. Hlavně tento roztoč může přenášet

škodlivé viry. Bezkrídlý škůdce se nešíří rychle, ale může být pasivně přenesen ptáky, zvěřat i člověkem. Základní ochrana je ručně odlámat napadené pupeny, případně celé větve těžce napadené sestříhat a spálit. Pokud je napadený celý keř, doporučuje se ho vykopat a spálit. Je-li pro nás cenný, můžeme ho sestříhat celý, aby vyrašily jen oddenkové odmladky, a pak hlídat jednotlivé pupeny. Rozhodně je lepší obětovat jeden nebo dva roky růstu, než ztratit celý keř. Zduřelé pupeny lze většinou poznat už v zimě, mohou se ale podobat zdravým kulovitým květním pupenům. Vhodná doba se nám tedy zdá rašení, když jsou pupeny-hálky nejnápadnější a květní pupeny raší. Nemocný pupen je kulatý nebo vejcovitý, nikdy špičatý (květní pupeny mají vždy špičku), většinou tvrdý, nažloutlý a lesklejší než pupeny zdravé. O hálčivci doporučujeme podrobnou českou studii Ouřednickové (2011).

Deformace listů a výhonů mšicemi

Dva další problémy jsou vidět nejlépe v květnu a červnu. Některé druhy mšic sají na spodní straně listů, a tím způsobují zelené, žlutavé nebo červené puchýře. Jiný druh napadá vrcholky výhonů, zkroutí mladé listy a saje přímo na zeleném, ještě měkkém, výhonku, který pak zůstává další roky nápadně zkroutený. Toto napadení samo o sobě není moc škodlivé, závažnější je však, že mšice jsou hlavními přenašeči virů. Jako malopěstitelé napadené listy a vrcholky na jaře odlamujeme. Ručně, bez nůžek, které by mohly viry přenášet.

Houbové choroby listů

Docela běžné jsou dvě nemoci – pro amatéry podobné – od druhů *Ascomycetes*, antraknóza rybízu (*Drepanopeziza ribis*) a septorióva skvrnitost rybízu (*Mycosphaerella grossulariae*). Ve vlhkém vzduchu nebo za deštivého počasí se tvoří na listech malé hnědé skvrny, které rostou a splývají, až celá čepel usychá a list předčasně i před dozráním bobulí odpadá. Napadení se šíří odspodu keře do celé koruny. Pro domácí pěstování nemají tyto nemoci velký význam: pokud keř dostal dostatečnou výživu a je jinak silný, opadání listů nebrání tvorbě plodů. Pouze bobule exponované na slunci bez ochrany listů mohou být spálené. V rodinné zahradě stačí tyto všudypřítomné choroby omezit vysazením na vzdušné místo, vydatným hnojením, zmlazením (viz předešlé fejetony o péči) a odstraněním opadaných listů kolem keře. V produkčních výsadbách se ale používají fungicidní i biologické postřiky.

Pupenové hálky způsobené roztočem hálčivcem (vlnovníkem) rybízovým (*Cecidophyopsis ribis*). Vlevo dole porovnání se zdravým květním pupenem ukazujícím hnízdo poupat (šipka); vpravo celá větvička jen se zduřelými pupeny.

Červené puchýře způsobené mšicí rybízovou (*Cryptomyzus ribis*).

Především je ale známo, že zásah těch nemocí se různí podle kultivarů a hlavně podle rodičovských druhů (viz např. Blatný & al. 1971, 1978). Nejnáchylnější jsou kultivary druhu *Ribes rubrum*, např. Karlštejnský Červený, Heros, Fay, Růžový Šampaňský, Rosa Sport (viz předešlé fejetony). Naproti tomu skoro vůbec nejsou napadení kříženci *Ribes petraeum* – jako slavný Holandský Červený, Gonduinův Červený a Gabreta. Ve sbírce je to koncem léta nápadné: keře *rubrum* bývají už skoro holé, zatímco příbuzné *petraeum* zůstávají zelené až do října. Je to přední a uznaný přínos druhu *petraeum* pro šlechtění rybízů. V tom spočívá nejvhodnější prevence proti listovým houbovým chorobám: stačí vybrat odolné kultivary mimo skupinu čistého *Ribes rubrum*. Nejdolnější bývají kříženci *R. petraeum* x *rubrum* a *petraeum* x *spicatum*. Obstojí také *spicatum* x *rubrum* a moderní kříženci *multiflorum* s účastí *petraeum*.

Houbové choroby výhonů

Tady zmiňujeme jen jeden překvapivý případ: jeden keř zdánlivě silný na jaře začíná růst, kvést i normálně plodit a najednou jedna celá kosterní větev v létě zvadne a usychá, zatímco zbytek keře žije normálně dál. Říká se tomu „odumírání výhonů“ / náhle hynutí říbezlí / stem dieback“. V literatuře je to většinou popsáno jako zásah dalšího *Ascomycetes* *Botrytis cinerea* na bázi výhonů (tady zjednodušeno). Amatérský pěstitel (jako my) neumí rozeznat předcházející známky a nezbývá mu než sestříhat mrtvou větev. Tato choroba se většinou nešíří na celý keř, který tedy není ohrožený. Je to ale argument proti pěstování „stromkových“ rybízů, roubovaných na meruzalku zlatou (druh na tuto nemoc náchylný).

Virózy

Omezujeme se na významný případ: virové lemování žilek angreštu (GVBV: Gooseberry Vein Banding Virus). Tato viróza pochází pravděpodobně z východní Evropy. Odtud se šířila do celé Evropy, pak do Ameriky vývozem evropských kultivarů, které tam měly velký úspěch od 19. století (Diekmann & al. 1994, str. 48).

Vrcholek výhonku zkroucený sáním mšice srstkové (*Aphidula grossulariae*). Tento výhonek následně zdřevnatí a již zůstane takto zkroucený i v dalších letech.

Poprve byla popsána v r. 1930 Ctiborem Blatným, předním českým biologem a budoucím redaktorem významné pomologie rybízů. Tato nemoc má tedy „národní“, i když nelichotivý význam. Je přenášena mšicemi. Žilky listu jsou žlutě lemované a parcely zeleného čepele mezi nimi jsou hrbolaté. Nezasahuje to rázem celý keř ani celé listy, ale nejprve jen několik laloků některých listů.

Pokud se tomu nechá volný průběh, každý rok je čím dál víc listů zakrnělých, plody usychají, nakonec asi po pěti letech větve během růstu uschnou. Za 2–3 roky bez péče jsou všechny větve částečně zasažené a nemoc nezvratná. I po celkovém sestřihání vyrazí jen nemocné oddenkové

Antraknóza & jiné houbové nemoci listů. Vpravo větev *Ribes rubrum* 'Třešňový Bílý' už bez listů v červenci.

Odumírání jedné větve v keři 'Heinemannův Pozdní' v červenci. Zdravé větve mají bobule ještě zelené, zatímco nemocná větev jakoby dozrála předčasně, pak usychá a plody budou ztracené.

odmladky a bude třeba keř vykopat. Pozoruhodná je pomalost této agonie. Její dobrou stránkou je, že onemocnění můžeme zastavit hned na začátku odstraněním nemocných listů nebo výhonů (pozor, dezinfikovat nůžky např. namočením do líhu): další větve keře mohou být docela zdravé a z nich můžeme odebrat řízky na záchranu klonu. Špatnou stránkou je, že pokud keř zanedbáváme, každý rok mšice přenesou jeho virus dále do sadu. I silné rybíz jako *Gonduinův Červený* nebo planý *R. petraeum* mohou být napadené, tuto nemoc tedy považujeme za jednu z nejzávažnějších. Proto se údajně neškodné zásahy mšic (výše uvedené) nesmí podceňovat.

Dvě zásady pro soukromé pěstitele

Když už jsme připustili, že se nemoc může objevit i v naší zahradě, zbývají dvě doporučení.

Pozorně vždy nejprve sledovat a okamžitě zasahovat, tedy odstraňovat nemocné části ihned poté, co se nemoc objeví. Zpočátku napadá nemoc jen část keře a často tak stačí tuto část odstranit a dále se nemoc již nešíří. V tom je více šancí uzdravení u rostlin než u živočichů.

Pak – a to platí mimochodem pro všechny vytrvalé rostliny – nespolehat na jednu jedinou rostlinu. Pokud trváme na uchování jednoho klonu, musíme ho mít alespoň ve dvou exemplářích. Dělá to například rakouská ovocnářská genová banka v Klosterneuburgu: pro každý klon pěstují dva keře. Lze to

uskutečnit jinak i v malé zahradě (viz fejeton o řízkování): jeden keř můžeme sestavit ne z jediného oddenku, ale z několika řízků sázených vedle sebe. Nemoc pak může zničit jednu kosterní větev a nechat ostatní docela zdravé, to jsme opakovaně zažili. Takto složené keře jsou zásadním přínosem k uchování starého patrimoniálního nebo rodinného rybízu.

Fejeton o rybízech č. 8 (především fejetony najdete v Bio 4/2015, 1a 2/2018 a Zpravodaj Biodiverzity 1, 2, 3, 4, 6/2020).

Fotografie ze zahrady Alenor pořídili autoři.

Děkujeme panu Dostálkovi za laskavé přečtení a úpravu textu.

POUŽITÁ LITERATURA

Agromanuál (portál), 2021 – Atlas. Škůdci – <https://www.agromanual.cz/cz/atlas/skudci>, ISBN 1801-4895.

Diekmann M., Frison E. A. & Putter T. (eds.), 1994: FAO/IPGRI Technical Guidelines for the Safe Movement of Small Fruit Germplasm, Rome, ISBN 92-9043-157-1. Pdf na internetu.

Hluchý M. & dalších 8 autorů, 2008: Ochrana ovocných dřevin a révy v ekologické a integrované produkci, Biocont Laboratory, Brno, 498 s., ISBN: 978-80-901874-7-4

Lanák, Šimko & Vaněk, 1969 – Atlas chorob a škůdců. SZN, Praha, 329 str.

Ouředníčková J., 2011: Integrovaná ochrana rybízu proti nesytce rybízové a hálčivci rybízovému. VŠÚO Holvousy, pdf na internetu.

ÚZKÚZ 2021 – Rostlinolékařský portál. Odkaz si zkopírujte do vyhledávače:

[Domů > Úvodem | Rostlinolékařský portál \(eagri.cz\)](#)

Virové lemování žilek angreštu (GVBV) na listu 'Gonduinův Červený'.

O KOUKOLU

jako kulturní rostlině, důmyslně vymyšlených koukolnicích k jeho odstranění i o koukolových obrazech na zápalkových nálepkách

Přirozenými a neodmyslitelnými průvodci našich kulturních rostlin jsou i jejich plevy. Ty spolu s ním rostou odpradáva na polích. Mezi nejznámější plevy patří i koukol rolní. Ten se objevuje už v nejstarších archeologických nálezech obilí a provází člověka po tisíciletí. Mluví se o něm také jako o „kulturním pleveři“.

Jak napovídá jeho druhové jméno rolní roste jen na polích čili rolích. O tom, že dříve, ba ještě v poměrně nedávné době, byl hojný a častý, svědčí i to, že se vykytuje v různých pořekadlech a příslovích, lidových verších, najdeme ho v názvu jednoho stroje a dokonce se dostal i na nálepky na zápalkách.

Plevel s vlastnostmi kulturní rostliny

Koukol rolní (*Agrostemma githago*) pochází pravděpodobně ze stepního předasijského druhu nazvaného *Agrostemma gracile*. Vlivem podmínek prostředí obilných polí se z něho postupně a vyvinul dnes známý koukol. Ten se vyskytuje jen na půdách kulturních, nejčastěji v ozimém obilí.

Svým vývojem je koukol přizpůsoben a podoběn obilí, byť s ním není nijak příbuzný. Semeno koukolu je v tobolekách pevně drženo, i pokud je toboleka zralá a zcela otevřená. Na rozdíl od mnoha jiných druhů plevelů tak jeho semena nevypadávají při dozrání do okolní půdy. U jiných plevelů zralá semena snadno samovolně vypadávají, nebo se šíří i různými druhy létacího zařízení, jako například známé padáčky chmýří pampelišek, které i za mírného větru létají velmi daleko. Koukol tak napodobuje nebo se chová jako obilí. Kulturní obiloviny totiž změnily vývojem své původní vlastnosti. Klas planých předchůdců dnešních obilovin je lámavý a křehký a snadno se rozpadá. Tak se tyto plané trávy mohou snadno šířit od mateřské rostliny. U dnešních odrůd obilí jsou však klasy pevné a nelámavé. Vyrůstají velmi dlouho celistvé a nerozpadlé i poté, kdy dozrály a čekají „trpělivě a věrně“ až na příchod člověka, aby je sklídl.

Koukol dozrává společně s obilnými klasy a spolu s obilím jsou jeho pevné

tobolky sklizeny. Následně jsou rozbity až při výmlatu a koukolové semeno tak přechází do získaného obilného zrna. Se zrnem se dostával do mouky a potravy, kde působil vlivem své jedovatosti otravy lidí i zvířat, ale také přicházel do osiva. To se používalo k osevu polí a semeno koukolu se tak vracelo zpět na pole, kruh se uzavíral.

Zajímavé také je, že v půdě vydrží koukolové semeno, na rozdíl od jiných plevelů, klíčivé jen krátce, o něco více než rok. Jiné plevy mohou jako semena v půdě přežívat mnohem déle, např. vlčí mák osm let, hořčice deset let apod. Neudržel se tedy v půdní zásobě, ale byl do ní stále doplňován. Podobně se v půdě neudrží dlouho ani většina kulturních rostlin, ale vzchází rychle znovu, jak to známe například z tzv. výdrolu obilovin.

Semeno dokáže oddělit koukolník

Dokud se běžně používalo osivo čistěné doma, dostávalo se spolu s tímto osivem na pole znovu i koukolové semeno. Docházelo tak ke stálému a opakovanému zaplevelení obilí. Zjednodušeně řečeno,

Záhonek koukolu před květem v gengelském pěstování.

Pohled zblízka na otevřenou koukolovou toboleku. Plně zralá, černě zbarvená, semena se v ní drží a nevypadávají ven, koukol se tak „chová“ jako kulturní rostlina.

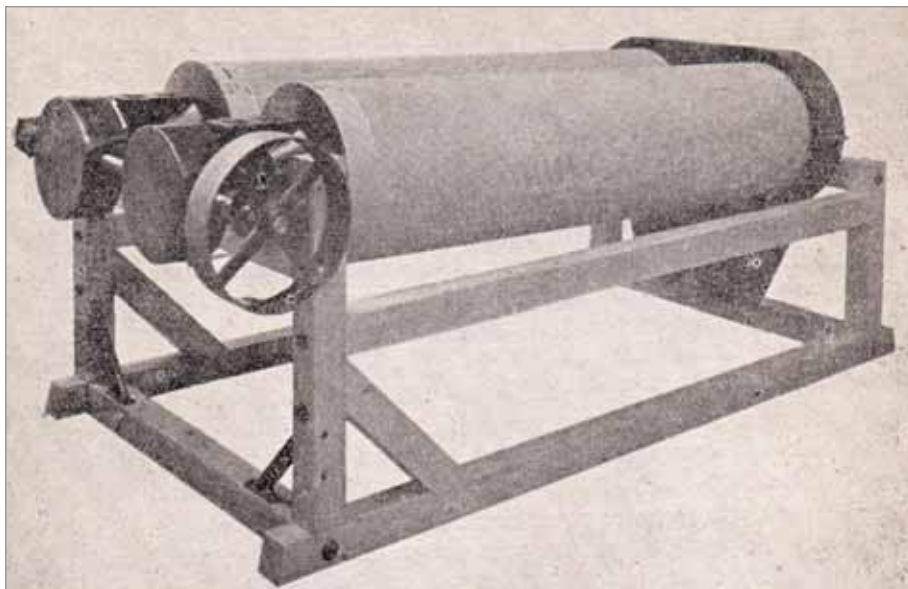
setí obilí znamenalo i setí koukolu. Oddělit koukolové semeno od zrna nebylo možné. Průměr semena koukolu je totiž podobný jako průměr obilného zrna a na síti tak nejdou od sebe vzájemně oddělit. Změna nastala s dokonalými technickými postupy. Byly vyvinuty speciální čistící stroje a tyto čističky, nazývané koukolníky neboli triéry, dokázaly semeno koukolu od obilí odloučit. Dělo se tak na základě toho, že koukol má sice stejný průměr jako obilka, liší se však od ní svou délkou. Koukol je zhruba kulovitý, zatímco obilné zrna je protáhlé a delší.

U koukolníku jde o válec s důlky na vnitřním povrchu. Válec je mírně skloněn a otáčí se kolem podélné osy. Uvnitř tohoto válce je vložen plechový žlab, který sahá téměř k straně pláště válce. Při otáčení jsou semena v důlcích pláště válce vynášena nahoru a dle svého tvaru a délky vypadávají buď dříve nebo později. Delší zrna obilí padají zpět do válce dříve a pokračují dále čistá, zatímco semena koukolu vypadávají z důlků až později a to už do žlabu, který je odděluje a vynáší pryč.

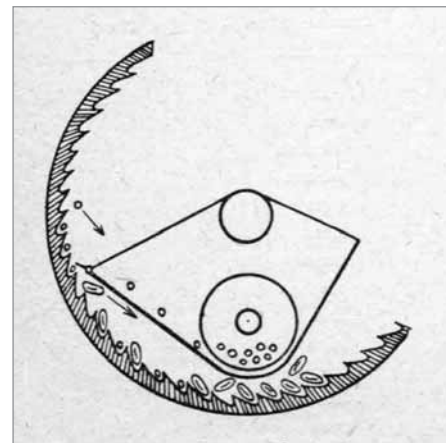
Ničte plevel

Ještě do nedávné doby byl koukol brán jako symbol plevelu. Svědčí o tom mimo jiné také zápalkové nálepky, jejichž obrázky přinášíme z archivu Gengelu.

Na první z nich je spolu s výzvou „Ničte plevel“ obrázek koukolu, přesněji koukolové rostliny s květy a koukolová toboleka se semeny a popisem koukol rolní (tato nálepka s koukolem vyšla v Bio také již v čísle 3/2014). Obrázek zachycuje plevel dosti věrně, i v barevném podání. Sku-

Čistící stroj na osivo zvaný koukolník, neboli triér, na fotografii z knihy Ladislava Hrušky a kolektivu: *Osiva a sadba*. Státní zemědělské nakladatelství, Praha 1958

Podstata práce koukolníku: zrna obilí jsou podlouhlá a vypadávají tak z jamek na vnitřní straně otáčejícího se válce dřívě, zatímco kulatá semena koukolu v nich drží déle a přepadávají do vynášecího žlabu.

(Z knihy Ladislav Hruška a kolektiv: *Osiva a sadba*. Státní zemědělské nakladatelství, Praha 1958)

Nálepka Ničte plevel s koukolem pochází asi z období raného budování socialismu.

tečná velikost nálepky na zápalky je jen několik centimetrů, v dolní části nese obraz nápis Solo Lipník, tedy výrobce zápalek. Tato „koukolová nálepka“ je součástí větší skupiny nálepek, která zobrazuje také jiné významné plevely, jako je svlačec rolní nebo mléč zelný či lič drsný. Na obraze není uveden rok, ale časově lze tuto zápalkovou nálepkou zařadit přibližně do padesátých let minulého století, tedy do období budování socialismu.

Výzva Ničte plevel je stručná, jasná a úderná. Podobné plamenné výzvy, jako například „Do boje proti americkému brouku!“, tedy mandelince bramborové, jsou z období počátku socialismu známé. Koukol jako plevel byl tehdy také nepřítelem, a to nejen přímo rolníka či zemědělce, ale vlastně celého socialistického zřízení. Ničit ho tak měli za úkol vlastně

všichni, byl součástí boje proti třídnímu nepříteli.

Účinné postřiky proti plevelům dodá Zemědělský nákupní a zásobovací závod

U druhé nálepky, kde je vidět květ koukolu spolu s chrpou, jde o příklad z takzvaných zápalek pro domácnost. Ty měly, nebo dosud mají, větší rozměr než běžné zápalky. Nálepka je také časově pozdější, opět není uveden rok, podle souvislosti pochází asi z přelomu šedesátých a sedmdesátých let nebo let sedmdesátých minulého století (přesné časové určení se nám nepodařilo zjistit).

Je to vlastně reklama na podnik Zemědělské zásobování a nákup, tedy na organizaci dodávající mimo jiné chemické

postřiky proti plevelům. Na obraze jsou tentokrát v zjednodušené podobě společně vedle sebe dva plevelné květy. Vedle chrpy je zde také koukolový květ. Květy jsou v umístěny v mnohoúhelnících a výtvarně pojetí je již odlišné od nálepky Ničte plevel. Namísto celých rostlin jsou na obraze jen květy, zkratka, která vlastně tyto plevely jednoznačně a výstižně ukazuje. Snad dokonce pro běžného pozorovatele více, než když by zde byla zachycena celá rostlina. Nálepka, asi i vzhledem ke své větší velikosti, obsahuje více písemných údajů než předchozí starší a menší Ničte plevel. Kromě uvedení Zápalek pro domácnost je to nápis „Účinné postřiky proti plevelům dodá Zemědělský nákupní a zásobovací závod“, dále výrobce zápalek: Solo Sušice, závod Lipník, také přesné číslo ČSN – československé státní normy a SMC 1 (stanovená maloobchodní cena) jedna koruna československá, za níž se kdysi tyto zápalky prodávaly

Další plevel, které měly být podle zápalkových nálepek ničeny, byly mléč drsný a svlačec rolní.

Skutečné květy kroukolů a chrpy.

v obchodech. Také tato papírová nálepka je součástí větší skupiny či série. Na dalších vidíme například kukuřičnou palici a nápis „Nakupujeme 65 % zemědělské produkce“, nebo obilný klas se slovy „Zrna kvalitně ošetříme a uskladníme“.

Namísto výzvy každému, aby ničil plevel na starší nálepce, je sdělení Účinné postřiky proti plevelům dodá Zemědělský nákupní a zásobovací závod již více zprostředkované a ke kroukolům a chrpě nabízí „zbraně“ na jejich potlačení. Upozorňuje,

že účinné postřiky proti plevelům dodá právě podnik Zemědělský nákupní a zásobovací závod a je tak určena spíše pro zemědělce, větší pěstitele, tedy socialistické podniky, nikoliv pro široké masy, které měly ničit kroukol v letech padesátých.

Zemědělské zásobování a nákup, jak vidíme na dalších nálepkách, vykupovalo a uskladovalo obilí i luštěniny.

Krajový sběr kroukolů rolního z Vápenice, pocházející ze sedmdesátých let minulého století. Kroukol se tu vyskytoval ve „rži ozimé“, sbíral pan Václav Tetera.

Nálepka ze zápalek pro domácnost se zjednodušeným květem chrpy a kroukol, jako dvou hlavních plevelných druhů.

Pomník minulého zemědělství

Zatímco modrou chrpu vidíme na okrajích polí tu a tam i dnes, fialový kroukol prakticky vymizel. Za jeho zmizením nestojí jen chemizace zemědělství a použití postřiků, na které je také citlivý, ale především dokonalé čištění osiva. Dokud si rolník udržoval vlastní osivo obilí, udržoval si spolu s ním i „vlastní odrůdu“ kroukolů. Společně s dalšími druhy plevelů byl kroukol typickým průvodcem krajových odrůd a při sbírání krajových odrůd obilí ještě v sedmdesátých či dokonce osmdesátých letech minulého století se v jejich osivu, například na východní Moravě, objevoval. Tak ukazoval a dokazoval používané způsoby tradiční sklizně a čištění osiva. Záhy se však kroukol stal ohroženým druhem a je svým způsobem pamětníkem, dokladem a vzpomínkou na zemědělství doby dávno i nedávno minulé.

**P. Dostálék
FOTO – archiv Gengelu
a autor**

NENÍ ROLE BEZ KOUKOLE

Jako pokračování a doplněk údajů o koukolu z předcházejícího článku přinášíme z archivu časopisu Bio příspěvek *Není role bez koukole*. Ukazuje koukol v naší lidové slovesnosti a současně dobře přibližuje každodenní setkávání se člověka s tímto plevem v minulosti. Článek pochází z roku 1997, a tak si na něj vzpomenou asi jen opravdoví pamětníci.

Koukol na vyobrazení z knihy Deyl, M., Ušák, O.: *Plevele polí a zahrad*, Čs. akademie věd, Praha 1956. Obraz ukazuje malou klíčící rostlinku, celou vyvinutou rostlinu, tobolku, kořen i zvětšené semeno.

Od doby, kdy začal člověk trvale obdělávat půdu a kultivovat obiloviny, byl jeho průvodcem a neodmyslitelnou součástí jeho polí také koukol. Lidová slovesnost zaznamenala jeho všudypřítomnost v nesčetných pořekadlech, písních a průpovědích, které nám mohou být nejen důkazem jeho rozšíření, ale také zvláště pěknou formou dokumentují jeho typické vlastnosti.

Koukol rolní (*Agrostemma githago*), patří do čeledi silenkovitých, je ozimá či jednoletá bylina rozmnožující se semeny. Vyskytuje se vždy jen v kulturních půdách. Semena dozrávají s obilím, a protože se tobolka s nimi neotvírá, přichází jich většina do sklizně. Na pole se vrací spolu s osivem. Klíčí za velmi nízkých teplot, nejvíce na podzim, a proto se vyskytoval především v ozimech. Tradičně se v literatuře udává jeho nejhojnější výskyt

Pohled na koukolový květ zblízka.

v ozimém žitu, jež bylo kdysi hlavní chlebovinou. O tom, že vývoj koukolu je velmi rychlý, svědčí lidové verše z Čech:

***Od chrpičky modrý
sedum neděl do žní,
od koukola červeného
za pět neděl do nového.***

Dobře totiž vzchází i na podmítnutých strništích a může ještě na podzim znovu vykvést. Semena však již většinou neuzrají.

Semena koukolu jsou černá či černohnědá.

ZPRAVODAJ BIODIVERZITY – 3/2021

Tobolky, zatím ještě zelené.

Klasická podzimní orba měla za úkol, kromě jiného, zlikvidovat tohoto úhlavního plevelného nepřítele rolníků. Lidový pořekadlo to vyjadřuje např. slovy:

**Čtyři koně ve dvoře,
žádnej s nima nevoře.
Voře s nima Pepíček,
má zelenej klobouček.
Jede s nima do pole,
zavorávat koukole.**

(Z Plzeňska)

Ale, že tento plevel zaměstnával naše mužské i ženské předky snad celoročně, dokazují též následující verše, původem z Prácheňska:

**Co dělá má panenka o vánoci,
co dělá má panenka v létě?
Vybírá koukolíček ze pšenice,
vybírá koukolíček v žitě.**

V létě totiž bylo koukol třeba trhat na poli, v obilí a přes tuto práci ho jistě zůstalo v znu více než dost, a tak ho bylo nutno odstraňovat z chlebového obilí i doma, v době vegetačního klidu, za dlouhých zimních měsíců. Činnost to jistě nebyla neúčelná, protože koukol může být nebezpečný. Jeho nebezpečnost je skryta v koukolových semenech, jež jsou jedovatá pro svůj obsah saponinu githaginu. Tento saponin se dobře vstřebává, a proto snadno dochází k otravě. Mouka s koukolem byla nepříjemně hořká, chléb z ní pak méně kypný, působící průjem. Otravy, díky příměsi koukolových semen v mouce, nebyly asi dřív vzácností; uvádějí se i otravy při požití

kávy ze špatně čištěného praženého žita. To, že mouka nebyla znečištěna koukolem a jinými semeny plevelů jen u chudého venkovského lidu, ale i ve městech, svědčí i literární údaj z roku 1887. Při zkoumání mouky z moučného obchodu ve Vídni, hlavním městě tehdejší Rakousko-uherské monarchie, bylo ze 713 vzorků znečištěno celých 15 %, především koukolem a vikví. Na relativitu příměsi koukolu v chlebovém obilí měli obchodníci, když kupující „reklamovali“ přítomnost koukolu, dokonce souloví „Kúkol – múkol“, kterýmž chtěli naznačit, že i z koukolu se po semletí obilí stane mouka. Přes svou jedovatost, (či možná právě pro ni?) byl koukol používán v lidovém lékařství. Je jedovatý také pro zvířata, zvláště nebezpečný byl pro mláďata a kojící samice.

Změnou způsobu hospodaření – především dokonalým čištěním osiva speciálními stroji (vzpomeňme na známé koukolníky), případně používáním herbicidů – se stal koukol velmi vzácným druhem. Dnes byste jeho červenofialové květy na polích asi marně hledali. A tak nám zůstává, kromě sporadického výskytu v botanických zahradách či u mladých ekologů, zachován především v pokladnici lidové slovesnosti – v mnoha

básních, říkadlech, písních, popěvcích a např. v této rozpočítance:

Koukol
– *chleba ukroj,*
chrpa
– *chleba dává,*
vlčí mák
– *nechce dát,*
kukačka
– *půjčí nám křiváčka.*

(Z Moravy)

Není role bez koukole, platilo kdysi. Dnes však bychom stejně pravdivě mohli říci: Není role s koukolem! V naší krajině, na polích ho již nenajdete. A to je, i přes jeho nebezpečnost, určitě škoda.

Petr Dostál

LITERATURA:

Němec, B.: Zelené království, Česká grafická unie, Praha 1939

Deyl, M., Ušák, O.: Plevel polí a zahrad, Čs. akademie věd, Praha 1956

Plicka, K., Volf, F., Svolinský, K.: Český rok v pohádkách, písních, hrách a tancích, říkadlech a hádankách. Státní nakladatelství krásné literatury, hudby a umění, Praha

Sochán, P.: Starobylé zvyky slovenských rolníkov pri polnej práci. Slobodné učenie sedliacke v Bratislave, 1930.

Převzato z měsíčníku Bio
číslo 6/1997
FOTO – archiv Gengelu

Koukolové květy.

Byl rozséváčem i praotec Čech?

V minulém Zpravodaji starých odrůd jsme si podrobně představili postavu rozséváče z Roudnice nad Labem. Pod Řípem tady rozhazuje zrno z rozsívky mohutný vousatý muž.

Pokud vidíme horu Říp, řadě lidí se jistě vybaví pověst o praotci Čechovi od spisovatele Aloise Jiráska, vždyť Staré pověsti české patřily k povinné školní četbě mnoha pokolení školáků. A právě vyprávění o bájném Čechovi tyto pověsti zahajuje. Podle této báje praotec vedl slovanské kmeny na dlouhé cestě za novým domovem. Část kmenů se nakonec usadila v české kotlině, krajině úrodné a požehnané.

Když naši slovanští předkové putovali z Východu nesli si, podle spisovatele Aloise Jiráska, s sebou nejen zbraně na svou obranu a hnali i stáda dobytka, který jim sloužil za potravu. Také bůžkové předků, které uctívali, je doprovázeli na jejich pouti. A, i když je Alois Jirásek přímo nezmiňuje, pravděpodobně si nesli také osiva plodin, která vysévali na pole a která jim sloužila, vedle potravy živočišné, jako základ obživy.

Stěhování národů bylo i stěhováním odrůd

Stěhování národů tak mohlo být, a asi i bylo, pomyslně i stěhováním kulturních druhů rostlin a odrůd, které putovaly spolu s lidmi do nového domova. Osivo bylo nezbytné k životu a jestliže se dalo stěhování postupně, mohly být některé druhy, zejména ty, které přinesou brzo úrodu, vysévány a sklizeny i po čas pouti. Určitým pokračováním a malou obdobou takového velkého stěhování odrůd jsou i přenosy osiva, které známe z novějších, historicky nedávných dob. Tak například vystěhovalci do Ameriky, si brali sebou z evropských otčin i osiva svých odrůd,

aby je mohli vysít na polích v nové zemi. Podobně pak jako součást výbavy dostávala nevěsta vedle peřin a ošacení někdy i osvědčené rodinné osivo.

Vraťme se zpět do „praoteckých“ dob. Tehdy byly vůdčí osobnosti kmenů nejen těmi, kdož vedly lid na cestě, ale působili pravděpodobně i jako nejvyšší kněží, vojenští velitelé, soudci apod. Jako takoví byli určující též pro zásadní úkony dané pospolitostí a vykonávali určité práce. To však obřadně, rituálně, jako zahájení dané činnosti, kterou pak již konal lid. Z historie známe z vyspělých starověkých společností například, že čínský císař rozséval spolu s nejvyššími hodnostáři rýži, bér, proso, ječmen a další významné druhy rostlin. Určitým pozůstatkem těchto původně obřadních činností panovníků a vůdců je,

že dodnes zástupci státu nebo samosprávy dělají podobné úkony. Například často umísťují nebo poklepávají základní kámen nějaké stavby, sázejí stromy, slavnostně otevírají přestřizem pásky nové budovy, továrny, školy či jiné stavby.

Praotec Čech podle malíře Jiřího Trnky.

(Z knihy Staré pověsti české, vydal Albatros, Praha, 1973)

Obřadní setba pod Řípem

Lze si tak představit praotce Čecha, který v nové zemi zakládal jako rozséváč i první setbu na daném místě. Zasetí plodiny znamená pevné spojení s místem, je nutno vyčkat nejméně než dozraje. Na počátku slovanského osídlení české kotliny bylo zasetí obilí a dočkáni se první sklizně. Praotec Čech přehlédli krajinu z Řípu, aby později sestoupil z hory dolů a vykonal i obřadní setí na novém místě.

S nadsázkou a notnou dávkou představitosti tak rozséváč z Roudnice je možná praotcem Čechem, který koná takovou setbu (byť většinou na obrázcích u praotce očekáváme delší vous, ten by se mu však možná pletl do rozsívky).

První setba pod Řípem znamenala obsednutí české kotliny slovanskými kmeny. Počátek řádu a společnosti, jejíž součástí jsme i my sami na počátku třetího tisíciletí, byť již dnes obřadní setí vůdčí osobnosti nekonají.

Rozséváč pod horou Říp.

FOTO – Radomil Hradil

P. Dostálek

ZPRAVODAJ BIODIVERZITY – 3/2021

Letní práce v osivaření doma na zahradě

Počátek léta je pro domácího semenáře obdobím pilné práce. Ještě sice nenastává doba zrání a hlavní sklizně většiny semenářských druhů, ale je třeba pro ni správnou péčí o rostliny vytvořit podmínky, aby byla připravena.

Podívejme se na některé práce, které doma v osivařské zahradě děláme v červnu a červenci. Můžeme je rozdělit do obecné péče, jako je pletí a okopávání, zálivka apod, které se týkají velké části našich kultur, a na zásahy, které vyžadují jednotlivé druhy, jako je vylamování zálistků rajčat, vylamování květenství česneku nebo ruční opylování tykví.

Péče o semenné rostliny

V červnu i červenci stále podle potřeby okopáváme a plejeme semenné porosty. Plevely odstraňujeme včas, když jsou rostliny ještě malé. Jednak by omezovaly růst kulturní plodiny a jednak, pokud bychom je nechali vytvořit semena, bychom je zbytečně následně obtížně čistili z osiva po sklizni. Proto je snazší je předem opatrně např. vytrhnout či vykopnout.

Ze semenných záhonů průběžně odstraňujeme případné nemocné, krnící a také odrůdově netypické rostliny, abychom získali kvalitní a zdravé osivo.

Připravíme si prostor na půdě či v přístřešku, kde budeme v létě dosušovat sklizené semenice. Vymeteme a vyčistíme ho, aby zde nezůstaly žádné zbytky z dřívějšího. Nachystáme si bedničky, na nichž budeme sušit sklizené části rostlin, ale i provázky na vázání snopků, štítky k popisu odrůd, také síta na čištění, sáčky na osivo a další věci, které budeme potřebovat ke sklizni, popisu, sušení, výmlatu a čištění semen.

Za sucha podle potřeby zaléváme. Semenné porosty potřebují dostatek vody, jak pro růst a tvorbu květů, tak pro vytváření plodů a dobrý vývin semen. Zaléváme méně často, ale vydatně, například dvakrát týdně větší dávkou vody, přímo ke kořenům rostlin. Za horkých dní zaléváme nejlépe navečer (vyjma druhů, kde by se mohla případným ovlhčením listů šířit plíseň, jako jsou okurky nebo rajčata, ty zalijeme i po ránu).

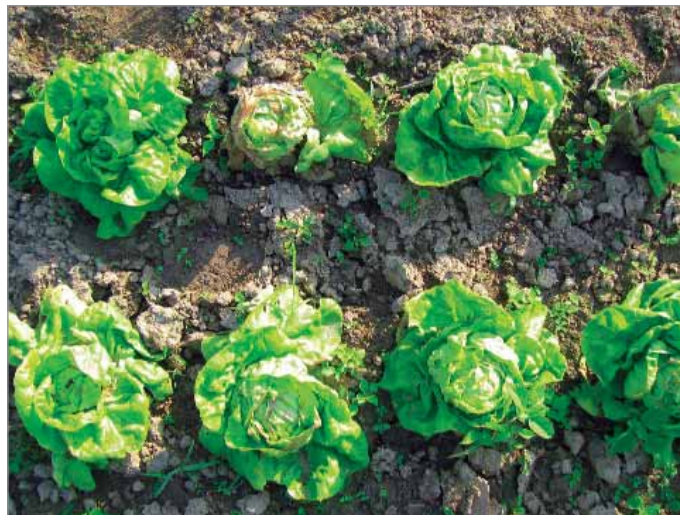
Pokračujeme ve výsevech a výsadbě dvouletých druhů na přezimování. V případě potřeby kryjeme zejména výsadby brukvovitých plodin bílou netkanou textilií jako mechanickou ochranou před škůdci. Pod textilií ale nezapomene na pletí. Plevel sice pod ní není vidět, ale ve vlhčím a teplejším prostředí tu roste rychleji než na volné půdě.

Vyvazujeme k tyčkám semenice, zejména u dvouletých druhů, tak jak dorůstají do výše. Vyvázáním předejdeme vylovení květenství, které bývá křehké a snadno se může zlomit při silném větru nebo neopatrném zacházení. Tyčky k vyvazování používáme dostatečně vysoké, například mrkev v květu dorůstá i výše půldruhého metru.

Označíme nejpěknější pevné hlávky salátu

Děláme výběr salátu na semeno. Jako semenné rostliny vybíráme nejpěknější hlávky, dobře zavínuté, střední až větší velikosti, vždy odrůdově typické a zdravé. Podle potřeby může zkusit i tvrdost hlávky lehkým pohmatem prsty, jak jsou vyvinuté

a pevné. Dále dbáme na to, aby vybrané hlávky vydržely pokud možno dlouho nejít do květu („držely hlávku“). Saláty na semeno si označíme například zapíchnutím kolíku k dané vybrané rostlině. Tak víme, že je to zvláštní hlávka, kterou nesklízíme. Saláty, které jsme nevybrali na osivo, spotřebujeme v kuchyni. U některých odrůd s menší hlávkou, jako například Plzeňský kamenáč nebo Stupický kamenáč, můžeme vybrané hlávky přesadit i na jiné místo, aby záhon po výběru nezůstal zbytečně poloprázdný a mezerovitý. Přesazujeme je nejlépe navečer nebo za deštivého počasí a s celým kořenovým balem, aby se rostliny lépe ujmuly

Odrůdově typické, pevné a zdravé hlávky salátu jsou nejlepší na získání vlastního osiva, na fotografii odrůda Mělnický máj. V záhonu se vyskytuje i nemocná rostlina, či hlávka zakrnělá, které na osivo nepoužijeme.

Abychom se dočkali plodů rajčat vylamujeme zálistky a rostliny vyvazujeme k tyčkám, zde odrůda Třešňové červené.

a překonaly přesazovací šok. Spolehlivé v domácím osivaření jsou například odrůdy Ševča, Hanácký letní, Dětenická atrakce, Valašský universal, zmíněné kamenáče, ale také saláty typu dubáček jako Salát dědy Švejdy nebo Červený dubáček.

Rajčata žádají vylamování zálistků a vyvazování

U rajčat pravidelně odstraňujeme tzv. zálistky, které vyrůstají v úžlabí listů. Při tom postupujeme systematicky, např. začneme těsně od země a postupujeme směrem nahoru, abychom žádný zálistek nepřehlédli. Spíše než klasické vyštípování se doporučuje vylamování, aby se případně rostlinnou šťávou nepřenášely virózy. Někdy je třeba vylomit i poměrně velký zálistek, vlastně téměř nový stonek, který jsme přehlédli a zapomněli vylomit dříve. Pokud zálistky nevylamujeme, rostlina se příliš zahušťuje a oddaluje se i plodnost. Rajčatové rostliny také vyvazujeme k tyčkám tak, jak rostou do výšky. I nižší, keříčkové odrůdy může být dobré opatřit krátkým

kolíkem, čímž předejdeme jejich možnému vyvracení pod tíhou plodů. V domácím semenaření se osvědčily staré a rodinné odrůdy Ostravské rané, Hanácké nejranější, Roubíčkovy pupíkaté, Moravský granát, Trpaslíček aj, osvědčenou klasikou je stále Stupické polní rané. Tzv. divoká rajčata, jež jsou odolnější plísní, ponecháváme plazit se po záhoně bez vyvazování a vyštipování. Vyžadují dostatek místa, ale rostou bez práce.

Páskou zalepené, izolované, květy tykve – vlevo samičí (krátká stopka a pod květem již základ plodu), vpravo samčí (dlouhá stopka, bez založeného plůdku).

Ruční opylování tykví načasujeme na teplé slunečné dny

Koncem června nebo začátkem července můžeme zkusit ruční opylování tykví. Vyčkáme, až mají rostliny dostatek květů jak samičích, tak samičích. Zpravidla se u starých a krajových odrůd nejprve tvoří květy samčí (mají obvykle delší stopku a lidově se označují také jako neplodné či jalové) a později se objevují i květy samičí (mají kratší stopku a viditelný základ budoucího plůdku, jsou to tzv. květy plodné, bývá jich méně než samičích). Vhodné pro vytvoření dostatku květů je období několika dnů teplého, slunečného počasí, které tvorbu květů přeje, přičemž podle potřeby pamatujeme na zálivku, aby rostliny byly zásobené vodou a bujně rostly.

Také opylování je dobré načasovat na slunečný a teplý den. Vhodné květy si uzavřeme, tzv. „zaizolujeme“, páskou nebo kolíčkem předchozí den v podvečer. Opyluje pak časně dopoledne, po dobrém oschnutí rosy, tak, že jemně otíráme pyl ze samčího květu na bliznu samičího. Na jeden samčí květ bereme několik samičích květů z jiných rostlin a po opylování květ opět uzavřeme a označíme, abychom ho později poznali. Podrobně jsme ruční opylování popsali v Bio č. 7–8/2012 v článku Přelstěné dýně a nezaměstnané včely.

Květenství česneku paličáku vylamujeme

Vylamujeme květenství u odrůd česneku paličáku, ihned jakmile se objeví. Nalámané květenství můžeme využít jako jinou zeleninu do polévky, pod maso nebo z něho udělat i pesto (viz Zpravodaj č.5/2019). Pokud plánujeme množit pacibulkami pak

Hojnost samičích květů u krajové tykve pečárky za teplých letních dní.

Květenství česneku paličáku, které chceme využít k množení pacibulkami, si označíme například úvazkem plátna.

necháme květenství vyvinout a taková květenství si nejlépe označíme např. úvazkem barevného plátna. Postavení květenství se uvádí i jako ukazatel zralosti ke sklizni. Doporučuje se sklízet, když se květenství narovná z původní zkroucené polohy do svislé. Koncem června mohou být již nejranější odrůdy česneku zralé a sklízíme je.

Většina odrůd se podle podmínek pěstování a průběhu počasí sklízí v průběhu července. Sklízíme vždy závčas, dokud jdou rostliny tahat z půdy celé. Přezrálé česnekové hlavičky se už mnohdy rozpadají na stroužky a jejich sklizení je pak obtížné. Při přezrání rostliny a za sucha se také snadno utrhnou celý stonek a podzemní část zůstane v zemi, takže ji musíme pracněji vyrývat nebo vykopávat. Při množení pacibulkami necháme pacibulky dojet ještě i na vytažených rostlinách. Česneky, které nesou pacibulky, zůstanou zpravidla sice menší, než pokud bychom květenství odstranili, ale výhodou je, že získáme velké množství pacibulek, jimiž můžeme odrůdu dobře namnožit.

Tyčkové fazole potřebují pevné opory

K tyčkovým odrůdám fazolí zapícháme včas opory, pokud jsme tak neučinili již dříve. Je-li potřeba vyjednotíme a „proředíme“ příliš hustě vzešlá hnízda fazolových rostlin. Přednost dáme spíše menšímu počtu rostlin v hnízdě, aby nebyly fazole později přehoustlé. Vzdušnější porost je lepší, navíc přetížené opory se později mohou vyvracet nebo lámat. V gengelských podmínkách umísťujeme opory v podobě lískových prutů k několika hnízdům obvykle do trojúhelníku nebo čtyřúhelníku a nahoře svážeme provázkem. Takto jsou mnohdy pevnější a odolnější proti vyvracení než samostatně stojící tyčky. Z početných uchovaných krajových a rodinných fazolí se osvědčily např. odrůdy Chomoutovská ledvinka, Peškovy hnědé bílé, Po svokre a starkej, Léčivá z Uherského Hradiště, Myší, Eržibab, Čočkofazol ze Zašové, Od babičky Líby, Rychlovarka, Vysoko úrodná řahavá biela, Šparglovky z Polné, Staroturanské strakaté, Vranov, Širokoluská zeleninová a mnohé další.

Staré odrůdy obilí mohou polehat

Staré odrůdy obilovin jsou často vysoké a někdy mohou polehat. Polehnutí lze částečně předejít již tím, že je sejeme na nehnojený záhon nebo s větším odstupem po organickém hnojení, a vyséváme také spíše řídce. Menší obilný záhon lze proti polehnutí obehnat provázkem po obvodu, případně křížem.

U odrůd obilí náchylných k polehnutí můžeme na záhon natáhnout síť, v níž rostliny zůstanou stát. Na fotografii v síti zhruba uprostřed nahý ječmen, odrůda 811.

Fazol popínavý Kamienkové zo Záhoria rostoucí na tyčích svázaných nahoře do jehlanu.

U odrůd, které jsou k polehání velmi náchylné, můžeme umístit na záhon vodorovně síť, která oky stébla drží. Stačí síť s většími oky např. 20 x 20 cm, 30 x 30 cm i více. Síť natáhneme na kolíky zatlučené pevně v rozích záhonu a to závčas, ještě před vymetáním, tedy než se začnou objevovat klasy. Umístíme ji asi do 2/3 předpokládané výšky rostlin. Rostliny při dlouhivém růstu a vymetání sítě prorostou a ta je následně drží. Před sklizní ji ze záhonku opatrně stáhneme.

U cukrových hrachů jako je Obří z Hořic, Hejzlarová, 1541, Soběslavský cukrový apod., sledujeme, zda se u nich neobjevují nafouklé lusky. Ty obsahují v lusku tuhou blánu, jsou tedy necukrové a proto je odstraníme, aby se nedostaly do osiva.

pd

FOTO – P. Dostálek a archiv Gengelu

BABKA KOŘENÁŘKA

Kromě pěstovaných rostlin sbíráme v létě jako léčivé také bylinky, které rostou všude kolem nás. Navazujeme tak na moudrost a zvyky předchozích pokolení, kdy lidé využívali bylin více než dnes. Dříve si lidé sbírali léčivky sami, ale byly také osoby, které se sběru věnovaly více. Některé asi i na „plný úvazek“ a známe je také jako ženy bylinářky či babky kořenářky. Tradici dávných babek kořenářek si můžeme připomenout kresbou z Alšova Špalíčku.

Babka sbírající byliny na kresbě z Alšova Špalíčku, doprovázená verší svého poslání.

Na obraze Mikoláše Alše vidíme jednu takovou babku, která se vydala na sběr léčivého bylí. Právě se shýbá k bylině, kterou má před sebou, aby ji utrhl nebo odřezala nožem. Na levé ruce má žena zavěšenou kabelu či tašku, do které sbírá to, co natrhá, odřeže nebo vyrýpne. O tom, že babička je to asi již zkušená a letitá, svědčí to, že se levou rukou současně opírá o hůlku. Pravou rukou se natahuje k bylině před sebou a otrhává nebo odřezává její stonek před sebou.

Svým vzezřením tato právě trhaná bylina při pozornějším pohledu dosti připomíná diviznu. (O divizně jsme podrobně psali ve Zpravodaji č. 6/2020 – Zkušenosti s pěstováním divizny velkokvěté a výroba diviznového sirupu a č. 2/2021 – Divizna v historii a kultuře). Na spodní části divizny jsou nahloučeny listy, nad nimi vyrůstá delší stonek s postupně rozkvěta-

líčkách uloženy různé usušené rostliny, jakoby visí na větvičce s kvítkem heřmánku (?). Na trojnožce stojí nádoba na vaření a přípravu lektvarů a v pohodlném oblouku písmene J, kterým začínají verše k obrazu, si pohodlně podřimuje kočka nebo kocour.

Kresbu doprovází slova, které jsou výstižným shrnutím poslání a práce babky kořenářky ve verších:

jícími žlutými květy. Na kresbě se asi nejedná o diviznu velkokvětou, kterou známe z pěstování nejvíce, ale možná o jiný druh, menšího vzrůstu. Planě rostoucí divizny najdeme často i na suchých a málo úrodných podmínkách. Mohou tak být i výrazně menší než jejich pěstované a člověkem opečovávané druhy v zahradách.

Pod výjevem sběru vidíme také pohled do bylinářčiny domácnosti. Nad kamny jsou v zavěšených pyt-

Ve výřezu obrazu vidíme možná některý druh divizny.

Já bába, po Bohu pomohu, co mohu; a čeho nemohu, nechám pánu Bohu.

Podle svých možností chce po Bohu také pomáhat bylinami nemocným tak, jak její možnosti dovolí. Co je nad tyto možnosti přenechává pánu Bohu, jako poslední skutečně všemocné síle.

pd

Skutečná kořenářka z okolí Vysokého Mýta. (Foto z knihy Léčivé rostliny od E. Senfta, kterou autor vydal vlastním nákladem v Praze v roce 1922, viz také Zpravodaj č. 3/2018).

ZPRAVODAJ biodiverzity a uchování starých odrůd, ročník 4, číslo 3/2021. Číslo vyšlo v červnu 2021. Zpravodaj vydává v elektronické podobě (pdf) Gengel, o. p. s., Veselka 52, 374 01 Trhové Sviny, www.gengel.cz. Odpovědný redaktor Ing. Petr Dostálék. Distribuci, předplatitelský servis, sazbu zprostředkovává vhpres Hradec Králové, 608 476 828. Objednávky směrujte na vhpres1@seznam.cz. **Předplatné na rok 2021 činí 200 Kč** (šest čísel), úhradu můžete zaslat na účet 2319256023/0800 s uvedením e-mailové adresy v poznámce. Distribuce ZPRÁVODAJE předplatitelům prostřednictvím e-mailu po ČR a na Slovensko.